

การพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า ในจังหวัดอุบลราชธานี

The Network Development on Operation, Surveillance, Prevention and Control of Rabies Disease in Ubon Ratchathani Province

สุวิทย์ โรจนศักดิ์โสธร

Suvit Rojanasaksothron

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani Provincial Public Health Office

Correspondence to: suvitssj@yahoo.co.th

Received: Jul 22, 2022 | Revised: Sep 6, 2022 | Accepted: Sep 9, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า และเพื่อส่งเสริมความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 56 คน เครือข่าย ชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน จำนวน 270 คน ดำเนินการศึกษาตั้งแต่ตุลาคม 2562-กันยายน 2563 เครื่องมือประเมินผลลัพธ์และผลกระทบเป็นแบบสอบถามและแบบฟอร์มรายงานการดำเนินงาน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และสถิติ Paired t-test ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการดำเนินงานของเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ (1) การศึกษาบริบทและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา (2) การจัดทำแผน (3) การดำเนินการและ (4) การสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลการประเมินความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานเฝ้าระวังและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าก่อนและหลังการดำเนินงาน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า โดยรวมมากกว่าก่อนการดำเนินงาน ($p<.001$) โดยมีคะแนนความรู้มากกว่าก่อนการดำเนินงาน 7.48 คะแนน (95% CI; 7.096, 7.858) กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนการมีส่วนร่วมโดยรวมมากกว่าก่อนการดำเนินงาน ($p<.001$) มีคะแนนการมีส่วนร่วมมากกว่าก่อนการดำเนินงาน 1.12 คะแนน (95%CI; 1.051, 1.191) มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก (Mean=4.16, SD.=0.57) และผลการสำรวจสุนัขและแมวพบว่า มีสุนัข 4,897 ตัว และแมว 673 ตัว รวม 5,570 ตัว สุนัขและแมวได้รับการฉีดวัคซีน 5,570 ตัว คิดเป็นร้อยละ 100 และไม่พบรายงานหัวบวมในสุนัข แมว และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ในปีงบประมาณ 2563-2565 ในพื้นที่ศึกษา

การพัฒนาเครือข่ายฯ ให้มีความรู้และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ส่งผลกระทบต่อการไม่พบรายงานสุนัขหวังและผู้ป่วยโรคพิษสุนัขบ้า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำแนวทางการพัฒนาเครือข่ายฯ ไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานในพื้นที่ต่อไป

คำสำคัญ: เครือข่าย, โรคพิษสุนัขบ้า, เฝ้าระวัง, การดำเนินการและการป้องกัน

Abstract

This research and development was aimed to develop the network on operation, surveillance, prevention and control of rabies disease, and to promote knowledge and participation of the network in the Namkhun district, Ubon Ratchathani province. The community base learning concept was applied to the study design. The target group were stake holders on rabies surveillance, prevention and control, 56 people and the network of pet's owner, 270 people. Duration of study was from September, 2019 to August, 2020. The evaluation tools was the questionnaires and the operation report from. The quantitative data was analyzed by descriptive statistics and Paired t-test and the qualitative data was analyzed by content analysis.

Findings founded: The network model on operation, surveillance and control of rabies disease were consisted of 4 stages as follows; (1) Studying a context and analyzing a situation (2) Creating an action plan (3) Implementing and (4) Exchanging knowledge and reflection. The outcome of the network model in aspect of the knowledge and participation when compare before and after of the operation the network model was found that samples had knowledge mean scores of rabies operations and surveillance overall more than before implementation ($p<.001$) with a knowledge score greater than before implementation was 7.48 scores (95%CI; 7.096, 7.858) and the sample had an overall participation mean scores greater than before implementation ($p<.001$) with a participation scores greater than before implementation was 1.12 (95%CI; 1.051, 1.191). A survey of dogs and cats showed that there were 4,897 dogs and 673 cats, a total of 5,570 dogs and cats were vaccinated 5,570 (100%), and the rabies positive was not found in head of the dog, cat and mammal in the study area from September, 2020 to present. The network development on the knowledge and participation to operation, surveillance and control of rabies disease was led to the impact of not found the rabies positive in head of the dog, cat and mammal. Therefore, the relevant agencies should take this model into action.

Keywords: Network, Rabies, Surveillance, Operation and Prevention

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคพิษสุนัขบ้า เป็นโรคติดต่อจากสัตว์มาสู่คนที่มีความรุนแรงมาก ผู้ป่วยที่ติดเชื้อหากแสดงอาการแล้วต้องเสียชีวิตทุกราย จากอาการสมองและไขสันหลังอักเสบ และเสียชีวิตจากอัมพาตของกล้ามเนื้อระบบทางเดินหายใจ เนื่องจากยังไม่มีวิธีการรักษาให้หายได้ จากสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าของประเทศไทย มีผู้เสียชีวิตสูงสุดในปี พ.ศ. 2523 จำนวน 370 ราย⁽¹⁾ และพบผู้เสียชีวิตอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน องค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) ให้ความสำคัญที่จะต้องร่วมมือกันป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า โดยกำหนดเป้าหมายที่จะกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปภายในปี พ.ศ. 2563 กรมควบคุมโรคและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงได้ร่วมกันในการดำเนินงานเพื่อเป็นเส้นทางสู่เป้าหมายของการเป็นพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้าภายในปี พ.ศ. 2563⁽²⁾ แต่สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ ตั้งแต่วันที่ 2 เมษายน 2560 ถึงวันที่ 2 เมษายน 2561 ในพื้นที่ประเทศไทยพบรายงานผลบวกของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ 1,188 ตัว คิดเป็นร้อยละ 13.78 ของตัวอย่างทั้งหมด (8,624 ตัว) จาก 77 จังหวัด โดยจังหวัดที่พบสูงสุด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด คิดเป็นร้อยละ 13.05 แบ่งเป็นตัวอย่างจากระบบเฝ้าระวังเชิงรับ (การเก็บตัวอย่างเมื่อพบสัตว์สงสัย/ชันสูตร) จำนวน 1,717 ตัวอย่าง พบผลบวกร้อยละ 52.88 และเป็นตัวอย่างเฝ้าระวังเชิงรุก จำนวน 6,907 ตัวอย่าง พบผลบวกร้อยละ 4.05 ซึ่งตรวจพบมากที่สุดที่สุนัข คิดเป็นร้อยละ 88.72 นอกจากนี้ตัวอย่างที่พบผลตรวจในสุนัข-แมวที่มีเจ้าของ ร้อยละ 53.45 ไม่มีเจ้าของร้อยละ 36.39 และไม่ทราบประวัติว่ามีเจ้าของ ร้อยละ 10.16 และ

พบว่า สุนัข-แมว ไม่ได้ฉีดวัคซีนร้อยละ 48.55 ฉีดวัคซีนร้อยละ 13.70 และไม่ทราบประวัติร้อยละ 37.75⁽²⁾ ใน 3 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2561 มีผู้ป่วยโรคพิษสุนัขบ้าเสียชีวิตไปแล้ว จำนวน 5 ราย จาก 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตรัง สุรินทร์ สงขลา และนครราชสีมา⁽³⁾ ถือว่าโรคนี้ยังเป็นปัญหาที่สำคัญทางการสาธารณสุขของประเทศไทย เช่นเดียวกับปี พ.ศ. 2561 จังหวัดอุบลราชธานี พบรายงานผู้ป่วยเสียชีวิต 1 ราย และจากการเฝ้าระวังเชิงรุก และส่งตัวอย่างหัวสุนัข 6 หัว พบผลบวก จำนวน 3 หัว ในทำนองเดียวกับผลจากการสำรวจนักร้อง (Pre-survey) พบว่า แกนนาคูมน และเครือข่ายสุขภาพ ส่วนใหญ่ขาดความรู้เกี่ยวกับสาเหตุ อาการ ทักษะการปฏิบัติภายหลังจากถูกสุนัขบ้าหรือสัตว์ที่สงสัยว่าบ้ากัด และมีส่วนร่วมในการป้องกันสัตว์จากโรคพิษสุนัขบ้า การฉีดวัคซีนในสัตว์ การเฝ้าระวังทางอาการ⁽⁴⁾ นอกจากนี้ยังพบว่า ความครอบคลุมการฉีดวัคซีนในสัตว์ยังต่ำ และยังพบสุนัขจรจัดเป็นจำนวนมากขึ้น การจัดหางบประมาณและทรัพยากรต่างๆ ยังไม่มีความชัดเจน ประชาชนยังขาดความรู้ ความตระหนักในการเลี้ยงสัตว์ตามพระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ.2535 ขาดการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในคนและสัตว์ ไม่มีหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา และรูปแบบการดำเนินงานไม่ชัดเจน⁽⁴⁾

จากการร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่าการเกิดโรคพิษสุนัขบ้าที่กล่าวมาข้างต้นส่วนใหญ่พบว่า สุนัขที่ติดเชื้อพิษสุนัขบานั้นเป็นสุนัขที่

มีเจ้าของมากถึงร้อยละ 56.43⁽⁵⁾ และผู้ที่เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้า มากกว่าร้อยละ 80.0 มีสาเหตุมาจากการถูกสุนัขกัด⁽⁶⁾ กลยุทธ์การดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า นั้น จะต้องมีการบูรณาการดำเนินงานที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ทั้งนี้แต่ละขั้นตอนต้องมีผู้รับผิดชอบ หรือมีหน่วยงานรับผิดชอบ โดยมีเครือข่ายในชุมชนเป็นกลไกการขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ที่มีการจัดมาตรการป้องกันโรคก่อนเหตุการณ์ระบาด ติดตามผลการดำเนินงาน และการจัดทำรายงานผล (Report Case) เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดโรคตามบริบทของชุมชน และมีการควบคุม กำกับติดตาม ประเมินผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานที่ผ่านมา เพื่อนำไปปรับปรุงการทำงานในครั้งต่อไป เช่นเดียวกับกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขที่ใช้หลัก “คาถา 5 ย” เพื่อลดความเสี่ยงการติดเชื้อโดยป้องกันอย่าให้ถูกสุนัขกัด ข่วน ได้แก่ 1) อย่าเหยียบบริเวณลำตัว ขา หรือหางของสัตว์ 2) อย่าแยกสัตว์ที่กำลังกัดกัน 3) อย่าแหย่สัตว์ เพราะอาจโดนข่วนหรือกัดได้ 4) อย่าหยิบอาหารขณะสัตว์กำลังกิน 5) อย่ายุ่งกับสัตว์ที่ไม่รู้จักคุ้นเคย ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงและไม่ให้มีผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้าได้ ทั้งนี้ศุภริดา ภิเศกและประพันธ์ศักดิ์ ฉวีราช⁽⁷⁾ ได้แนะนำให้สร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังโรคในระดับชุมชนและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เกิดคำถามในการวิจัยครั้งนี้ว่า เครือข่าย

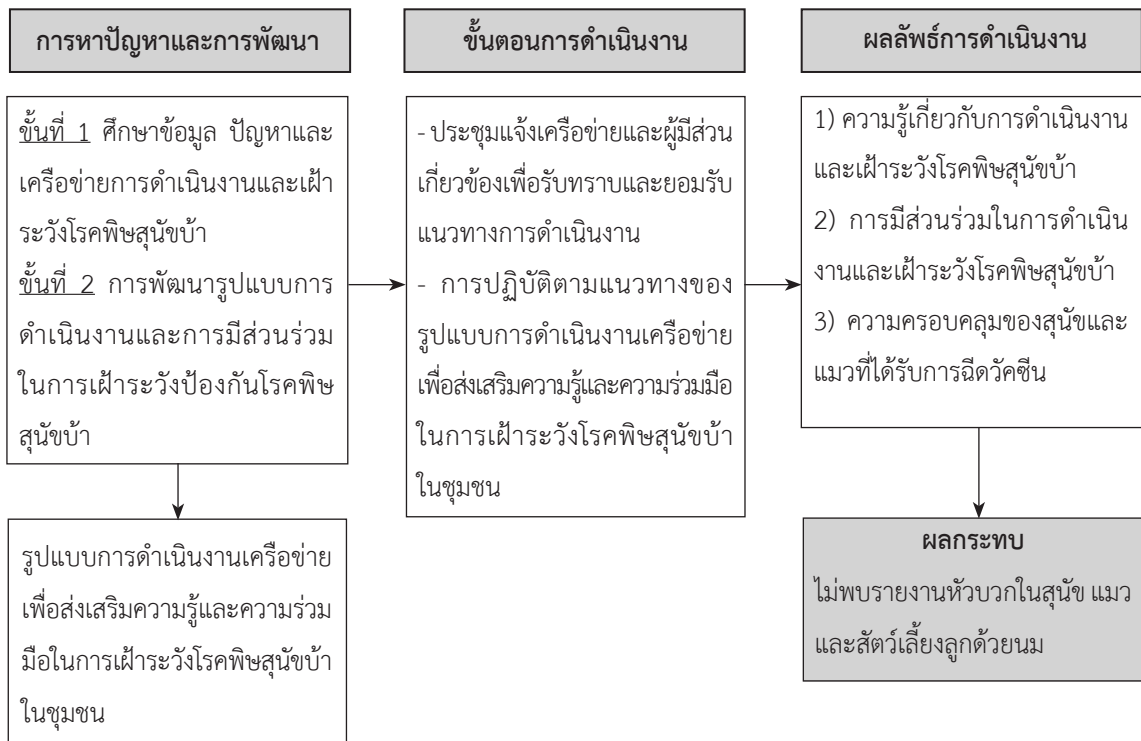
การดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในระดับชุมชนที่เหมาะสมในบริบทของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นอย่างไร โดยเน้นทำการศึกษาในพื้นที่อำเภอน้ำขุ่น เนื่องจากมีรายงานผู้ป่วยหัวสุนัขขบวก และเคยมีรายงานผู้เสียชีวิตในปี 2560 เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานและส่งผลต่อการลดอัตราการเกิดอุบัติการณ์โรคพิษสุนัขบ้า ตามเป้าหมายของกระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อส่งเสริมความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแนวคิดการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D)⁽⁸⁾ การเรียนรู้แบบชุมชนเป็นฐาน (Community-based Learning: CBL)⁽⁹⁾ และยุทธศาสตร์การเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในคนและในสัตว์ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า และเพื่อส่งเสริมความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีรายงานหัวสุนัขบวก และมีรายงานผู้เสียชีวิต ในปีงบประมาณ 2560 ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือนตุลาคม 2562 – เดือนกันยายน 2563

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนา 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน สภาพปัญหา และวิเคราะห์ผลเพื่อให้ได้ปัญหาที่นำไปสู่การหาแนวทางในการจัดการปัญหาที่ชัดเจนมากขึ้น

ดำเนินการในระหว่างเดือนตุลาคม 2562

1.1 ประชากร ในการวิจัยขั้นตอนนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชน

ประชากรที่ใช้ศึกษา เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเข้า คือ อาสาสมัครปศุสัตว์ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขงานระบาดวิทยา โรงพยาบาลน้ำขุ่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้รับผิดชอบงานระบาดวิทยา สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ น้ำขุ่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้รับผิดชอบงานระบาดวิทยา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

ทุกแห่ง เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานสิ่งแวดล้อม/ สาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอ น้ำซุ่น ปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบงานสาธารณสุข ผู้ใหญ่บ้านและกำนันทุกตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุกแห่ง และผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในอำเภอน้ำซุ่นทุกแห่ง และเกณฑ์คัดออก คือ เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัยน้อยกว่าร้อยละ 80 และมีคำสั่งให้ย้ายไปปฏิบัติราชการในระหว่างดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเข้าและคัดออก จำนวน 56 คน

กลุ่มที่สอง เป็นเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน เช่น สุนัข หรือแมว

ประชากรที่ใช้ศึกษา เป็นเครือข่ายในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเข้าและคัดออก ดังนี้ เกณฑ์คัดเข้า (Inclusion Criteria) คืออาสาสมัครที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งเป็นเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน เช่น สุนัข หรือแมว มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอน้ำซุ่น จังหวัดอุบลราชธานี ยินดีและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ และเกณฑ์คัดออก (Exclusion Criteria) คือ ย้ายถิ่นที่อยู่ขณะดำเนินการวิจัย และเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าร้อยละ 80 โดยมีเครือข่ายเข้าร่วมโครงการวิจัยซึ่งเป็นแกนนำชุมชน อาสาปศุสัตว์ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

กลุ่มตัวอย่าง เป็นเครือข่ายในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเข้าและคัดออก จำนวน 270 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือจากงานวิจัยของหทัยกาญจน์ ยางศรี⁽¹⁰⁾ และคณัฐพงศ์ โชคลือชัย⁽¹¹⁾ โดยสร้างข้อคำถาม กำหนดขอบเขตโครงสร้างเนื้อหาและทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้นำมาสร้างข้อความให้ครอบคลุมเนื้อหา และวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1) ในการเก็บข้อมูลสภาพปัญหาดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชน ประกอบด้วยตอนที่ 1 แบบสอบถามลักษณะทางประชากร จำนวน 7 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่เลี้ยงสุนัข และจำนวนสุนัขที่เลี้ยงมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ตอนที่ 2 การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ การได้รับข้อมูล แหล่งข้อมูล ประเภทข่าวสาร และช่องทางที่สะดวกที่สุด ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ตอนที่ 3 แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการควบคุมและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 15 ข้อ เป็นข้อคำถามให้เลือกตอบ โดยตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบให้ 0 คะแนน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) .60-1.00 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (B) .48-.80 ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับ (KR-20) เท่ากับ .90 และค่าความยากง่าย (P) .39 -.77 ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าจำนวน 16 ข้อ ประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ ประเด็นการวางแผน การดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์และประเมินผลการปฏิบัติ ลักษณะข้อคำถามเป็นมาตรวัดประมาณค่า (Rating Scale) 3 ระดับ ได้แก่ มีส่วนร่วมมาก (เข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำเมื่อมีการจัดขึ้นทุกครั้งและมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ทุกครั้ง) เท่ากับ 3 คะแนน มีส่วนร่วมปานกลาง (เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อมีการจัดขึ้นเกือบทุกครั้งและ

มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เกือบทุกครั้ง) เท่ากับ 2 คะแนน และมีส่วนร่วมน้อย (เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อมีการจัดขึ้นบางครั้งหรือไม่เคยเข้าร่วมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เป็นบางครั้งหรือไม่ได้มีส่วนร่วม) เท่ากับ 1 คะแนน โดยแบบสอบถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) .60-1.00 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (r) .40-.76 และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .89

2) แบบวิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มจำนวน 2 ข้อ ได้แก่ สภาพปัญหาและความต้องการการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าเป็นอย่างไร และแนวทางการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในอนาคตท่านคิดว่าควรเป็นอย่างไร

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบเครือข่ายดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า ดำเนินการในระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2562

2.1 กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเข้าและคัดออก จำนวน 56 คน (จากขั้นตอนที่ 1)

2.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่มย่อยๆ ละ 11 คน แต่ละกลุ่มจะได้ประเด็นการสนทนา 3 ประเด็น คือ (1) ท่านมีแนวทางในการเฝ้าระวังและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ได้อย่างไร (2) ท่านมีแนวทางในการเฝ้าระวังและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในคนได้อย่างไร และ (3) ท่านจะดำเนินการอย่างไรเมื่อเกิด

โรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่ของท่าน หลังจากนั้นจึงสรุปประเด็นจากทั้ง 5 กลุ่มย่อย

2) นำข้อสรุปที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และข้อสรุปประเด็นจากการสนทนากลุ่มผลการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยและสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตมาสังเคราะห์หลักการ แนวคิด ทฤษฎี เพื่อเป็นองค์ประกอบยกร่างแนวทางการดำเนินงานเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า และการวัดผลลัพธ์จากการนำรูปแบบการดำเนินงานฯ ไปปฏิบัติ

3) นำเสนอแนวทางการดำเนินงานให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและเครือข่ายรับทราบ และพิจารณาให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานฯ ก่อนนำไปใช้ปฏิบัติจริงที่มีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของโรงพยาบาลน้ำซุ่น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการนำเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า จากขั้นตอนที่ 2 ไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายดำเนินการในระหว่างเดือนธันวาคม 2562 ถึง สิงหาคม 2563

3.1 ประชากร เป็นเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน เช่น สุนัข หรือแมวที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเข้าและคัดออก ดังนั้นเกณฑ์คัดเข้า (Inclusion Criteria) คืออาสาสมัครที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งเป็นเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน เช่น สุนัขหรือแมว มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอน้ำซุ่น จังหวัดอุบลราชธานี ยินดีและสมัครใจเข้าร่วมโครงการและเกณฑ์คัดออก (Exclusion Criteria) คือ ย้ายถิ่นที่อยู่ขณะดำเนินการวิจัย และเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าร้อยละ 80.0 โดยมีเครือข่ายเข้าร่วมโครงการวิจัยซึ่งเป็นแกนนำชุมชน อาสาปศุสัตว์ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

3.2 กลุ่มตัวอย่างเป็นเครือข่ายในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเข้าและคัดออก จำนวน 270 คน ซึ่งได้มาแบบสุ่ม (Sampling Random)

3.3 ขั้นตอนการนำรูปแบบการดำเนินงานไปปฏิบัติ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานโดยทำการประชุมแจ้งเครือข่ายรับทราบและยอมรับแนวทางการดำเนินงานและการปฏิบัติตามแนวทางของรูปแบบการดำเนินงานเครือข่ายเพื่อส่งเสริมความรู้และความร่วมมือในการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลการดำเนินงาน ประกอบด้วยผลลัพธ์ และผลกระทบดังนี้

การประเมินผลลัพธ์ ด้านการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าของเครือข่าย ประเด็นการประเมินประกอบด้วยความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่าย โดยเปรียบเทียบก่อนหลังการดำเนินงานของเครือข่ายที่ได้รับการพัฒนา ด้านการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า โดยเครื่องมือที่ใช้ประเมินเป็นแบบสอบถามการมีส่วนร่วม และแบบทดสอบความรู้ของกลุ่มเป้าหมายคือเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน การประเมินด้านความครอบคลุมของสุนัขและแมวที่ได้รับการฉีดวัคซีน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบรายงานการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า

การประเมินกระทบ จากการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าของเครือข่ายที่ได้รับการพัฒนา โดยผลกระทบจะต้องไม่พบรายงานหัวบวมในสุนัข แมว และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เครื่องมือที่ใช้ประเมินเป็นแบบรายงานการดำเนินงาน ประเมิน

สถิติที่ใช้และการวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิเคราะห์ข้อมูลความรู้และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ผู้วิจัยได้ทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นเรื่องการแจกแจงของข้อมูล โดยใช้สถิติทดสอบ Kolmogorov-Smirnov test พบว่าข้อมูลทั้ง 2 ตัวแปรมีการแจกแจงปกติ (Normal distribution) ดังนั้น จึงวิเคราะห์ด้วยสถิติ Paired t-test ส่วนผลการประเมินความพึงพอใจวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) เพื่อจัดข้อมูลที่กระจัดกระจายให้อยู่เป็นระบบ จำแนกข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายกันมารวมกันไว้เป็นหมวดหมู่ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง โครงร่างวิจัยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยใบรับรองเลขที่ SSJ.UB 2562 - 34.1 โดยผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาเครือข่ายฯ ประกอบด้วย การสำรวจปัญหา การจัดทำแผนดำเนินการ การนำแผนไปดำเนินการ และการสะท้อนปัญหาและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังรายละเอียดดังนี้

(1) การสำรวจสภาพปัญหาการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชนและเป็นเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยง

สัตว์ในบ้าน เช่น สุนัข หรือแมว และสรุปสภาพ ปัญหาโดยรวมเสนอผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

(2) การจัดทำแผนงานดำเนินการ โดยแผนหลักแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ 1) แผนการเฝ้าระวังและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ 2) แผนการเฝ้าระวังและป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในคน และ 3) แผนการดำเนินการเมื่อเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่ และการดำเนินงาน โดยมีภารกิจย่อย 5 กิจกรรม คือ การเฝ้าระวังในคน การเฝ้าระวังในสัตว์ การสำรวจสัตว์พาหะนำโรค การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์และการควบคุมจำนวนสุนัข

(3) การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ โดยการแต่งตั้งคณะทำงานระดับอำเภอซึ่งประกอบด้วยบุคลากรจากเครือข่ายต่างๆ เช่น อาสาสมัคร ปศุสัตว์ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขงานระบาดวิทยา โรงพยาบาล น้ำขุน จังหวัดอุบลราชธานี เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้รับผิดชอบงานระบาดวิทยา สำนักงานสาธารณสุข อำเภอน้ำขุน จังหวัดอุบลราชธานี เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้รับผิดชอบงานระบาดวิทยา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพทุกแห่ง เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานสิ่งแวดล้อม/สาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ อำเภอน้ำขุน จังหวัดอุบลราชธานี ปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบงานสาธารณสุข ผู้ใหญ่บ้านและกำนันทุกตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุกแห่ง และผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในอำเภอน้ำขุน จังหวัดอุบลราชธานี ทุกแห่งมาร่วมดำเนินงาน

(4) การสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประกอบด้วย การจัดประชุมเครือข่ายและ

ชุมชน คืบข้อมูลจากการประเมินผล และระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้กำหนดมาตรการของชุมชน พัฒนาเครือข่ายด้านองค์ความรู้กระบวนการดำเนินงาน จัดหาวัคซีน วัสดุ อุปกรณ์งบประมาณ การบูรณาการเป็นทีมเฉพาะกิจในกรณีการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้า จัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจโรคพิษสุนัขบ้าในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่าง 3 หน่วยงาน ได้แก่ สาธารณสุข ปศุสัตว์ และท้องถิ่น โดยมีแกนนำและองค์กรชุมชนเข้าร่วมกำหนดบทบาทหน้าที่ให้กับทีม จากการระดมแนวคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดกิจกรรมในการดำเนินงานที่สำคัญในพื้นที่ เช่น 1) จัดตั้งศูนย์ข้อมูลและประสานงานเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าทั้งในคนและสัตว์ เป็นจุดบริการวัคซีนในสุนัขและแมว 2) จัดทำโครงการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) โครงการอบรมพัฒนาศักยภาพเครือข่ายฉีดวัคซีนในสุนัขและแมว 4) สำรวจและจัดทำฐานข้อมูลสัตว์อย่างต่อเนื่องทุกปี ฉีดยาคุมกำเนิด ทำหมัน กำจัดสุนัขจรจัด 5) สร้างและพัฒนาเครือข่ายและระบบเฝ้าระวังโรคในพื้นที่การลงพื้นที่สอบสวนโรคร่วมกันของทีมบูรณาการทั้งในคนและในสัตว์ การจัดประชุมประชาคมเครือข่าย และกำหนดมาตรการชุมชนและการสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีชุมชนเป็นตัวร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อมุ่งสู่การเป็นพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้าตามกิจกรรมสำคัญ คือเฝ้าระวัง สอบสวนค้นหาคนและสัตว์ที่สัมผัสโรค ประชาสัมพันธ์เชิงรุกทั้งในวัด บ้าน โรงเรียน เคาะประตูบ้าน หอกระจายข่าว การเตรียมการ วัสดุอุปกรณ์ วัคซีน บุคลากร การอบรมฟื้นฟูความรู้ฝึกทักษะการปฏิบัติการฉีดวัคซีน การเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ผิดปกติ

ระดมเครือข่าย โดยการบูรณาการเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุข ในการเฝ้าระวังควบคุมป้องกันโรค และสร้างความรู้และความตระหนัก/ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ กฎหมายคุ้มครองสัตว์ พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 และการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า รวมถึงการสร้างความร่วมมือด้านการสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า คือ การจัดการปัญหาในครัวเรือนและในชุมชน การบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและปศุสัตว์

รูปแบบเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า ในพื้นที่อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย หลักการ เป้าหมาย และกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

หลักการดำเนินงาน เน้นหลักการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทุกระดับ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความครอบคลุมของสุนัขและแมวที่ได้รับวัคซีน และป้องกันการเกิดเห็บววกในสุนัข แมว และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ด้วยการส่งเสริมความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า

กระบวนการดำเนินงานของกลยุทธ์มี 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาบริบทและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา 2) การจัดทำแผนงาน 3) การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ โดยมีภารกิจหลัก 5 กิจกรรม คือ การเฝ้าระวังในคน การเฝ้าระวังในสัตว์ การสำรวจสัตว์พาหะนำโรค การฉีดวัคซีนป้องกันโรค

พิษสุนัขบ้าในสัตว์และการควบคุมจำนวนสุนัข และ 4) การสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ประเมินผล ประเมินผลจากคะแนนความรู้ การมีส่วนร่วม ความพึงพอใจ และความครอบคลุมของสุนัขและแมวที่ได้รับการฉีดวัคซีน และเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้กลยุทธ์ประสบผลสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายทุกระดับ และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ผลการประเมินการดำเนินงานของเครือข่ายฯ

(1) ด้านความรู้และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า เมื่อเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการพัฒนาเครือข่ายฯ พบว่า อาสาสมัครเครือข่ายมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า โดยรวมมากกว่าก่อนการพัฒนา ($p < .001$) โดยมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า มากกว่าก่อนการพัฒนา 7.48 คะแนน (95%CI; 7.096, 7.858) ตัวอย่างมีคะแนนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า โดยรวมมากกว่าก่อนการพัฒนา ($p < .001$) โดยมีคะแนนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า มากกว่าก่อนการพัฒนา 1.12 คะแนน (95%CI; 1.051, 1.191) และความพึงพอใจต่อกิจกรรมการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก (Mean = 4.16, S.D. = 0.57) ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบความรู้และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า ก่อนและหลังการพัฒนา

ตัวแปร	n	Mean (SD.)	Mean diff (SE)	95%CI		t	p
				Lower	Upper		
ความรู้							
ก่อนการพัฒนา	270	6.65(2.83)	7.48(0.19)	7.096	7.858	38.64	<.001*
หลังการพัฒนา	270	14.13(1.15)					
การมีส่วนร่วม							
ก่อนการพัฒนา	270	1.57(0.42)	1.12(0.03)	1.051	1.191	31.55	<.001*
หลังการพัฒนา	270	2.69(0.39)					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <.01

(2) การประเมินผลลัพธ์จากการวิเคราะห์แบบฟอร์มรายงานการสำรวจสุนัขและแมว พบว่ามีสุนัข 4,897 ตัว และแมว 673 ตัว รวม 5,570 ตัว โดยสุนัขและแมวได้รับการฉีดวัคซีน 5,570 ตัว คิดเป็นร้อยละ 100

(3) การประเมินผลกระทบ จากการดำเนินงานของเครือข่ายฯ ไม่พบว่ามีรายงานหัวสุนัขบวมในพื้นที่อำเภอ น้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี นับแต่เดือนตุลาคม 2563 ถึงปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

การดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าของเครือข่ายฯ โดยมีกระบวนการดำเนินงานแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาบริบทและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา 2) การจัดทำแผนงาน 3) การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ โดยมีภารกิจหลัก 5 กิจกรรม คือ การเฝ้าระวังในคน การเฝ้าระวังในสัตว์ การสำรวจสัตว์พาหะนำโรค การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์และการควบคุมจำนวนสุนัขและแมว และ

4) การสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลการประเมินผลลัพธ์จากการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าของเครือข่ายฯ พบว่า กลุ่มเป้าหมาย มีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าโดยรวมมากกว่าก่อนการดำเนินงานของเครือข่ายฯ ($p < .001$) โดยมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้ามากกว่าก่อนการดำเนินงานฯ 7.48 คะแนน (95%CI; 7.096, 7.858) และภายหลังการดำเนินงานฯ พบว่ากลุ่มเป้าหมาย มีคะแนนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า โดยรวมมากกว่าก่อนการดำเนินงานฯ ($p < .001$) โดยมีคะแนนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้ามากกว่าก่อนการดำเนินงานฯ 1.12 คะแนน (95%CI; 1.051, 1.191) และผลจากการสำรวจสุนัขและแมวพบว่า มีสุนัข 4,897 ตัว และแมว 673 ตัวรวม 5,570 ตัว โดยสุนัขและแมวได้รับการฉีดวัคซีน 5,570 ตัว คิดเป็นร้อยละ 100

ผลการประเมินผลกระทบจากการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าของเครือข่ายฯ พบว่า ไม่พบสุนัขหัวบวมตั้งแต่เดือนตุลาคม 2563 จนถึงปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

1.รูปแบบการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาบริบทและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา 2) การจัดทำแผนงาน 3) การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการโดยมีภารกิจหลัก 5 กิจกรรม คือ การเฝ้าระวังในคน การเฝ้าระวังในสัตว์ การสำรวจสัตว์พาหะนำโรค การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ และการควบคุมจำนวนสุนัขและแมว และ 4) การสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

รูปแบบการดำเนินงานและเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนามาจากข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่ การประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสังเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินงานที่ผ่านมา นอกจากนี้ได้ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการเฝ้าระวังป้องกันและควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าทั้งในคนและในสัตว์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดมหาสารคาม⁽¹²⁾ ที่ประกอบด้วย

การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและประสานงานเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าทั้งในคนและสัตว์ เป็นจุดบริการวัคซีนในสุนัขและแมว การจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โครงการอบรมพัฒนาศักยภาพเครือข่ายฉีดวัคซีนในสุนัขและแมว การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลสัตว์อย่างต่อเนื่อง

เนื่องทุกปี การฉีดวัคซีน การทำหมัน การกำจัดสุนัขจรจัด การสร้างและพัฒนาเครือข่ายและระบบเฝ้าระวังโรคในพื้นที่ การลงพื้นที่สอบสวนโรคร่วมกันของทีมบูรณาการทั้งในคนและในสัตว์ การจัดประชุมประชาคมเครือข่าย และกำหนดมาตรการชุมชนและการสะท้อนปัญหา รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีชุมชนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อมุ่งสู่การเป็นพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า⁽¹³⁾

การดำเนินงานกิจกรรมสำคัญ คือ เฝ้าระวังสอบสวนค้นหาคนและสัตว์ที่สัมผัสโรค การประชาสัมพันธ์เชิงรุกทั้งในวัด บ้าน โรงเรียน การเคาะประตูบ้านและให้ความรู้ผ่านหอกระจายข่าว การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ วัคซีน บุคลากร การอบรมฟื้นฟูความรู้ฝึกทักษะการปฏิบัติการฉีดวัคซีน การเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ผิดปกติ ตลอดจนการระดมเครือข่ายโดยบูรณาการเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขสุ่มร่วมกับอาสาปศุสัตว์ในการเฝ้าระวังควบคุมป้องกันโรค

นอกจากนี้ได้มีการสร้างความรู้ความตระหนักในการเลี้ยงสัตว์ กฎหมายคุ้มครองสัตว์พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 และการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้ารวมถึงการสร้างความร่วมมือ ด้านการสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า อันได้แก่ การจัดการปัญหาในครัวเรือนและในชุมชน การบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและปศุสัตว์⁽¹⁾ รวมถึงมีผลการศึกษาเช่นเดียวกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่ทำการศึกษาในจังหวัดจันทบุรีโดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยผลต่างคะแนนความรู้ก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกัน⁽¹⁴⁾

2.หลังการพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานและเฝ้าระวังป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในจังหวัด

อุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้ามากกว่าก่อนการพัฒนาโดยผลการวิจัยพบว่า หลังการพัฒนา กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าโดยรวมมากกว่าก่อนการพัฒนา โดยมีคะแนนมากกว่าก่อนการพัฒนา 7.48 คะแนน

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยได้สำรวจความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชนจำนวน 56 คน และเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน เช่น สุนัข หรือแมว จำนวน 270 คน และคืนข้อมูลในชั้นที่ 2 การพัฒนารูปแบบ

นอกจากนั้นเครือข่ายยังมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เชิงรุกทั้งในวัด บ้าน โรงเรียน การเคาะประตูบ้าน การให้ความรู้ผ่านหอกระจายข่าว การเตรียมการ วัสดุอุปกรณ์ วัคซีน บุคลากร การเข้ารับการอบรมฟื้นฟูความรู้ ฝึกทักษะการปฏิบัติการฉีดวัคซีน การเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ผิดปกติ โดยเป็นการบูรณาการเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขร่วมกับอาสาปศุสัตว์ในการเฝ้าระวังควบคุมป้องกันโรค และสร้างความรู้ความตระหนักร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างความร่วมมือด้านการสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า

การบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและปศุสัตว์ในการวิจัยครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับการศึกษาในจังหวัดชลบุรี ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเรื่องโรคและภัยสุขภาพ (96.2%) โดยแหล่งข้อมูลข่าวสารที่เข้าถึงมากที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์และเคเบิลทีวี (92.3%) บุคลากรสาธารณสุข (87.1%) และอาสาสมัครสาธารณสุข

ประจำหมู่บ้าน (86.2%)⁽¹⁵⁾

3.หลังการพัฒนารูปแบบ กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้ามากกว่าก่อนการพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า หลังการพัฒนากลุ่มตัวอย่างมีคะแนน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า โดยรวมมากกว่าก่อนการพัฒนา โดยมีคะแนนมากกว่าก่อนการพัฒนา 1.12 คะแนน

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชน และเครือข่ายในชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ในบ้าน เช่น สุนัข หรือแมว ได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนนับแต่การสำรวจปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน ร่วมทั้งการประเมินผล โดยการค้นพบดังกล่าว มีผลเช่นเดียวกับการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าจังหวัดบึงกาฬ ที่พบว่า หลังการดำเนินงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก⁽¹⁰⁾

ข้อเสนอแนะ

1. นำกลยุทธ์ความสำเร็จในอำเภอน้ำขุ่น ดำเนินการขยายผลสู่เขตอื่นๆ ที่มีพื้นที่ติดต่อกันหรือเขตที่เป็นพื้นที่รอยต่อที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน ด้วยกลวิธีการดำเนินงานการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ทุกกลุ่ม ทุกวัยให้ได้ผลเช่นเดียวกัน มีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากกิจกรรมเกิดจากการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกันและดำเนินการสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

2. จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นการดำเนินงานของเครือข่ายฯ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญอันดับแรก ในดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชน

เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลตำบล ควรนำกลยุทธ์นี้ไปดำเนินการในพื้นที่ ทั้งนี้หน่วยงานจะต้องให้ความรู้สร้างความตระหนัก และสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ส่งผลให้ได้กลยุทธ์การดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชนซึ่งเป็นกลยุทธ์เบื้องต้นเพื่อให้เกิดการดำเนินงานด้านกระบวนการจัดการให้ได้กลยุทธ์ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาโดยการเพิ่มวงรอบการวิจัยขึ้นเป็นอีกหลายวงรอบ เพื่อให้ได้กระบวนการที่ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

1. กองโรคติดต่อ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. แนวทางปฏิบัติโรคพิษสุนัขบ้า. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: 2554.
2. สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ระบบสารสนเทศเพื่อการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า. [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 2 เม.ย. 2561]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thairabies.net/>
3. สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. การเฝ้าระวังโรคแห่งชาติ รายงาน 506. โรคพิษสุนัขบ้า [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 2 เม.ย. 2561]. เข้าถึงได้จาก: http://www.boe.moph.go.th/boedb/surdata/506wk/y61/d42_1161.pdf.
4. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2563. เอกสารอัดสำเนา
5. กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย. [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 7 เม.ย. 2561]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.ddc.moph.go.th>
6. สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ระบบสารสนเทศเพื่อการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า. รายงานผลตรวจทางห้องปฏิบัติการ (ผลบวก). [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 เม.ย. 2559]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thairabies.net/dashboard/default.aspx>
7. ศุภธิดา ภิเศก, ประพันธ์ศักดิ์ ฉวีราช. ปัจจัยเสี่ยงของการพบโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัข จังหวัดมหาสารคาม ปี 2557-2559. วารสารสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2562; 29(2):71-81.
8. มาเรียม นิลพันธุ์. วิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร; 2557.
9. Beakley B.A., Yoder S.L., West L.L. Community-based instruction: A guidebook for teachers. VA: Council for Exceptional Children; 2003.
10. หทัยกาญจน์ ยางศรี. รูปแบบการดำเนินงานและการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้าในชุมชน เพื่อให้เป็นเขตพื้นที่ปลอดโรค อำเภอเมือง

- บึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ. [วิทยานิพนธ์ปริญญา
สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาสารคาม.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; 2560.
11. คณัฐพงศ์ โชคหล่อชัย. การมีส่วนร่วมของ
ประชาชนต่อการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ใน
เขตเทศบาลตำบลนาจอมเทียน อำเภอสตึก
จังหวัดชลบุรี. [วิทยานิพนธ์ปริญญา
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต]. ชลบุรี.
มหาวิทยาลัยบูรพา; 2559.
12. วรางคณา ศรีภูวงศ์, ชาญยุทธ ศรีภูวงศ์, วิไลพร
หาญชัย, เอมอร สุทธิสา. การพัฒนาการ
ดำเนินงานเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรค
พิษสุนัขบ้าทั้งในคนและในสัตว์โดยการ
มีส่วนร่วมของชุมชน อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิชาการ
สาธารณสุข. 2560; 26(2):299-309.
13. ศรีนทร สนธิศิริกฤตย์ และคณะ. รูปแบบการ
สร้างความร่วมมือด้านการสร้างพื้นที่ปลอด
โรคพิษสุนัขบ้าภายใต้แนวคิด “สุขภาพหนึ่ง
เดียว” ในพื้นที่เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร
ปี 2558. วารสารควบคุมโรค. 2558; 42(1):
25-35.
14. ไมตรี ธนประสิทธิ์พัฒนา. ผลของโปรแกรม
การส่งเสริมความรู้และความตระหนัก
เกี่ยวกับการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าของ
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตำบล
หนองตาคง อำเภอน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี.
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจันทบุรี; 2561.
15. อภิญา ดวงสิน, ประไพพิศ วิวัฒน์วานิช,
กวินนาฏ งามสมชน, อดุลย์ ฉายพงษ์. การ
ประเมินผลการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเรื่อง
โรคและภัยสุขภาพพฤติกรรม การป้องกัน
ควบคุมโรคและภาพลักษณ์ของกรมควบคุม
โรคของประชาชนไทย ในพื้นที่สำนักงาน
ป้องกันควบคุมโรคที่ 6 จังหวัดชลบุรี ประจำปี
พ.ศ. 2562. วารสารสำนักงานป้องกัน
ควบคุมโรคที่ 10 จังหวัดอุบลราชธานี. 2563;
18(2):68-84.